

TVORBA IMENICA ŽENSKOGA RODA
OD STRANIH IMENICA MUŠKOGA RODA SA ZAVRŠETKOM -t

Mate Hraste

Nedavno, na jednoj sjednici, izustio sam riječ *kandidatica*. Dvojici mojih drugova nastavnika neslavista učinio se taj oblik neobičan, pa možda i nepravilan. Dodali su u šali, da će o pravilnosti toga oblika morati napisati članak u *Jeziku*. Njihova primjedba ponukala me na razmišljanje i dala mi podstreka, da o tome problemu napišem ovaj članak.

Koliko je meni poznato, o tome se u našem jeziku nije dosada posebno pisalo, iako su pored oblika za muški rod imenicâ *kandidat*, *intrigant*, *apsolvent*, *telefonist*, *komunist* i t. d. potrebni i oblici za ženski rod, osobito danas, kada je žena u našoj zemlji izjednačena u svim pravima s muškarcima pa može stupiti u svako zvanje.

O tvorbi riječi u našem i u ostalim slavenskim jezicima u vezi s našim jezikom napisano je nekoliko studija, a posvećena su joj i poveća poglavlja u nekim najboljim naučnim gramatikama našega jezika.¹ Prije nego prijeđemo na sufikse za tvorbu imenica ženskoga roda od imenica muškoga roda stranog podrijetla, koje su u povijesnom razvoju našega jezika ušle u nj, potrebno se osvrnuti na sufikse, kojima se takve imenice tvore od naših imenica slavenskoga podrijetla.

Navest ću najprije imenice m. roda stranoga podrijetla, da čitaoci znaju, o kojima se imenicama radi. Pritom mislim na imenice ženskoga roda od ovih i sličnih imenica muškoga roda: *ađutant*, *advokat*, *negromant*, *intrigant*, *reprezentant*, *renegat*, *apsolvent*, *student*, *pacijent*, *sportist*, *specijalist*, *šovinist*, *ateist*, *materijalist*, *socijalist*, *protagonist*, *ekstremist* i sl. Svaki onaj, koji pročita ove imenice, od nekih bi napravio oblike za ženski rod nastavkom *-ica*, a od nekih nastavkom *-kinja*, a od nekih jednim i drugim nastavkom. Tako nam je običnije reći: *intrigantica*, *praktikantica*, *apsolventica*, *pacijentica*, ali: *pijanistkinja*, *materijalistkinja*.

U našem jeziku najobičniji nastavak za tvorbu imenica ženskog roda od imenica muškoga roda jest *-ica*, na pr. *gospodarica*: *gospodar*, *Hrvatica*: *Hrvat*, *kuharica*: *kuhar*, *lupežica*: *lupež*, *prijateljica*: *prijatelj*, *proročica*: *prorok*, *golubica*: *golub*, *kopačica*: *kopač*, *oračica*, *pastirica*, *čobanica* i dr.

Drugi je sufiks *-inja*: *Grkinja*: *Grk*, *robinja*: *rob*, *Vlahinja*: *Vlah*, *prosjakinja*: *prosjak*, *vršnjakinja*: *vršnjak*, *zemljakinja*: *zemljak*, *Bošnjakinja*: *Bošnjak*.

¹ Đuro Daničić: »Srpska deminucija i augmentacija«, Glasnik Društva srpske slovesnosti, B. XII, Beograd, 1860; A. Belić: »Zur Entwicklungsgeschichte der slavischen Deminutiv und Amplificativsuffikse«, Arch. für slav. Phil., XXIII; R. Bošković: »Razvitak sufiksa u južnoslavenskoj jezičnoj zajednici«, Bibl. Južn. fil. 6; A. Leskien: »Grammatik der serbo-kroatischen Sprache«, Heidelberg, 1914, 228—329; T. Maretić: »Gramatika i stilistika hrv. ili srp. književnog jezika«, Zagreb, 1931, 252—312.

Treći je sufiks *-ka*: boljarka: boljar, vodeničarka: vodeničar, tuđinka: tuđin, zvonarka: zvonar, ratarka: ratar, građanka: građanin, seljanka: seljanin, mještanka: mještanin, Bosanka: Bosanac, Crnogorka: Crnogorac. Nastavak *-ka* mnogo je rašireniji u istočnim krajevima nego u zapadnim. Tamo čujemo: učiteljka, bakalka, vratarka, vešerka, cvjećarka, pastirka, spasiteljka, hraniteljka. U zapadnim krajevima čujemo gotovo isključivo: učiteljica, cvjećarica, pastirica, spasiteljica, hraniteljica.

Spajanjem sufiksa *-ka* i sufiksa *-inja* dobiven je novi sufiks *-kinja*: Arapkinja pored Arapka: Arap(in), boljarkinja pored boljarka: boljar, Zagorkinja pored Zagorka: Zagorac.

Taj se sufiks počeo kasnije upotrebljavati i samostalno i nije mu morala prethoditi riječ s formantom *-ka*. O tome Maretić u drugom izdanju svoje Gramatike na str. 295. kaže ovo: »U §-u 339.e imali smo dosta imenica, koje se svršavaju na *-kinja*, ali im nije to nastavak, nego *-inja*: Bečkinja, Francuskinja, vršnjakinja, zemljakinja, trgovkinja, zagorkinja i t. d. Narod je njihovo *-kinja* shvatio kao nastavak i njim je načinio nekoliko riječi, kao što su: atkinja, dvorkinja, jezerkinja (vila), nametkinja, nerotkinja, prisojkinja, ropkinja, sluškinja, uskočkinja.«

Kako iz izlaganja vidimo, nastavci za tvorbu takvih imenica bili su u našem jeziku *-ica*, *-ka* i *-inja*, a istom kasnije je narod spajanjem nastavaka *-ka* i *-inja* shvatio nastavak *-kinja* kao samostalan i počeo pomoću njega tvoriti imenice ženskoga roda od imenica muškoga roda.

Tako treba promatrati i nastavke *-ica* i *-kinja* u stranih imenica ženskoga roda tipa *studentica*, koje sve više prodiru u naš narodni, a osobito književni jezik. One bi po pravilu morale sve imati nastavak *-ica*, dakle: ađutantica, advokatica, kandidatice, intrigantica, apsolventica, studentica, pacijentica, reprezentantica, maturantica, praktikantica, sportistica, specijalistica, šovinistica, komunistica, socijalistica, ateistica, telefonistica, pijanistica, idealistica. U novije vrijeme sve se više upotrebljava nastavak *-kinja* za one imenice ženskoga roda, koje se tvore od imenica muškoga roda sa završetkom *-ist*: specijalistkinja, šovinstkinja, idealistkinja, telefonistkinja, ali stariji nastavak *-ica* nije napušten. Ostale imenice zadržavaju u najviše slučajeva stariji nastavak *-ica* barem u zapadnim krajevima: intrigantica, laborantica, maturantica, abiturijentica, apsolventica, studentica, pacijentica i t. d.

Na osnovu toga smijemo zaključiti, da nije nepravilan ni oblik *kandidatica*, iako danas prevladava oblik: *kandidatkinja*.

O AKCENTU GENITIVA MNOŽINE DVOSLOŽNIH IMENICA SREDNJEGA RODA

Bratoljub Klaić

Piše nam jedan pretplatnik: »Rođen sam štokavac i govorim *srèdstāvā*, a u Hrvatskom narodnom kazalištu na predstavi »Egmont« čuo sam *sred-stāvā*. Molim Vas, odgovorite mi, koji je od tih dvaju akcenata pravilan za genitiv množine?«

Ovaj upit našega prijatelja daje nam priliku da se pozabavimo akcentuacijom genitiva množine dvosložnih imenica srednjega roda, pa ćemo pokušati da obradimo čitav problem to više, što on nigdje u priručnicima nije zahvaćen u potpunosti, pa se akcentima genitiva množine moramo dovijati, i to ne samo kod riječi *srèdstvo*, nego i kod nekih drugih imenica.

Dvosložne imenice srednjega roda (jednakosložne) poznaju četiri akcentska tipa: 1. *djèlo*, 2. *čèlo*, 3. *pìvo*, 4. *vìno*. Njihova je akcentuacija normalna, one ne mijenjaju akcenta nikako, osim što kod prvog tipa imamo prema zakonima našega jezika (dva posljednja sloga duga u genitivu mn. o-deklinacije i a-deklinacije) akcent: *djèlā*, a kod drugoga *čèlā* (isto je, dakako, i u gen. mn. *pìvā*, *vìnā*, gdje se nema što duljiti).

Poznata je međutim činjenica, da neke od imenica kao *djèlo* i *čèlo* u množini zamjenjuju tipove, pa tako na pr. prema *dřvo* imamo množinu *dřva*, prema *pòlje* - *pòlja*, prema *zvòno* - *zvòna*, prema *žìto* - *žìta* (po tipu *čèlo*). Kod imenice *břdo* razlikujemo značenje, i množina *břda* znači *bregovi*, a akc. *břda* - *dijelovi tkalačkog stana*. Promjenu tipa imaju imenice *òko* i *ùho*, kada ne znače dijelove tijela (*òci*, *ùši*), nego na pr. *òka* na mreži, na krumpiru, na paunjem repu ili *ùha* na loncu.

Obrnuto, neke imenice tipa *čèlo* ulaze u tip *djèlo*, pa tako od *sèlo* imamo množinu *sèla*, a od *pèro* - *pèra* (ali samo kad znači dio stroja, pero na buzdovanu i sl.; kad naprotiv znači pero od ptice, pribor za pisanje i sl., akcent ostaje bez promjene).¹

Važno je napomenuti, da ove »nedisciplinirane« imenice imaju onda čitavu množinu po tom novom tipu, dakle: *dřva*, gen. *dřvā*, dat. *dřvima*, akuz. *dřva* i t. d., odnosno: *sèla*, gen. *sèlā*, dat. *sèlima*, akuz. *sèla* i t. d., čime se razlikuju od nekih imenica ženskoga roda, koje — iako promijene akcent u nominativu (akuzativu i vokativu) množine — u ostalim padežima zadržavaju svoj osnovni akcent (na pr. *pčèla*, nom. mn. *pčèle*, ali gen. *pčèlā*, dat. *pčèlama*).

¹ Moj slušač, Hercegovac Ante Vican, sada glumac u Mostaru, uvjeravao me je, da je u njegovu kraju razlika između mn. *sèla* i *sèla*. Prvo znači: ispaša, stan, pojate, a drugo: naseljena mjesta.